

Edukacja leśna społeczeństwa w Lasach Państwowych w latach 2001-2009

Las jest naszym największym dobrem przyrodniczym i społecznym. Jest to stwierdzenie oczywiste dla tej części społeczeństwa, która szanuje lasy i włącza ich dobro we własny system wartości. Nie sposób jednak pominąć milczeniem faktów, iż udostępnianie lasów objawia się obecnie konfliktowością ich funkcji. Społeczeństwo zaśmiecające lasy, niszczące runo, powodujące liczne pożary leśne, płoszące zwierzęta, łamiące młode drzewka itp. zagraża ekologicznym i gospodarczym funkcjom lasów obniżając jednocześnie ich walory estetyczne. Jednocześnie wzrastają oczekiwania społeczne wobec lasów, przez co ważności nabierają ich funkcje rekreacyjne, prozdrowotne, kulturowe i poznawcze. Poprawa stanu środowiska leśnego w naszym kraju wymaga aktywnego wsparcia obywateli, społecznej akceptacji zrównoważonego rozwoju, dlatego ważnym instrumentem tego rozwoju jest edukacja leśna społeczeństwa i komunikacja społeczna.

W wielofunkcyjnej gospodarce leśnej uwzględniane są funkcje edukacyjne lasów wyrażające się rozwojem działalności edukacyjnej leśników. Do połowy lat 90. XX w. działalność ta nie była ustawiczna i rozpowszechniona we wszystkich jednostkach Lasów Państwowych. Jej bardziej dynamiczny rozwój nastąpił po 1994 roku, kiedy to ogłoszono polską politykę kompleksowej ochrony zasobów leśnych i powołano Leśne Kompleksy Promocyjne. Prawdziwy przełom w działalności edukacyjnej Lasów Państwowych nastąpił w 2003 roku, kiedy to dyrektor generalny Lasów Państwowych zobowiązał wszystkie jednostki do prowadzenia systematycznej edukacji leśnej społeczeństwa. Po kilku latach ożywionej działalności edukacyjnej Lasów Państwowych warto przeprowadzić analizę nad jej kształtem i uwarunkowaniami oraz wyprowadzić wnioski na przyszłość. Z tego względu w 2001 roku przeprowadzono sondaż diagnostyczny w jednostkach Lasów Państwowych oraz analizę raportów z działalności edukacyjnej w latach 2004-2009.

Głównym problemem badawczym było pytanie: Jak przebiega i czym jest uwarunkowany proces edukacji leśnej społeczeństwa realizowany w Lasach Państwowych? Problemy szczegółowe zawarto w następujących pytaniach:

Jaką infrastrukturą edukacyjną dysponują Lasy Państwowe?

Jak jest przygotowana kadra LP do prowadzenia pozaszkolnej edukacji leśnej społeczeństwa?

Kim są główni odbiorcy edukacji leśnej w LP?

Jakie cele edukacyjne wytyczają sobie leśnicy?

Jakie treści są przekazywane odbiorcom edukacji leśnej?

Jakie formy zajęć edukacyjnych są prowadzone i do jakich grup wiekowych są adresowane?

Z jakimi podmiotami współpracują LP w zakresie edukacji leśnej społeczeństwa?

Jakie miejsce w działalności LP zajmuje współpraca ze szkołami i jak jest oceniana przez leśników?

Jakie są atrybuty i słabe strony edukacji leśnej w Lasach Państwowych?

Co należy czynić w celu optymalizacji edukacji leśnej społeczeństwa?

Baza dydaktyczna

W wyniku badania ustalono, że w 2001 roku w Lasach Państwowych działało już 18 ośrodków edukacji leśnej i liczba ta wzrosła do 50 w 2009 roku. Dynamicznie wzrastała też liczba izb edukacyjnych z 99 w 2001 roku do 239 w 2009 roku. O 230 % wzrosła liczba wystaw

dydaktycznych. Popularne są też wiaty edukacyjne – 455 w 2009 roku. Do najbardziej rozpoznanych obiektów należą ścieżki dydaktyczne. W 2001 roku było ich 351, a w 2009 roku 894. Średnio na jedno nadleśnictwo przypadają dwie ścieżki. Edukacja leśna odbywa się w atrakcyjnych pod względem poznawczym punktach leśnych w postaci ekosystemów leśnych, szkółek drzew i krzewów, drzewostanów nasiennych, obiektach małej retencji itp. W 2009 roku wykorzystywano 1690 takich obiektów. Leśnicy chętnie prowadzą zajęcia w rezerwach przyrody, użytkach ekologicznych, w ogrodach dendrologicznych, zwierzyńcach itp. W 2009 roku w edukacji wykorzystywano 2241 takich punktów edukacji przyrodniczej, w tym 106 ogrodów dendrologicznych i 700 rezerwatów przyrody.

Pracownicy

W prowadzeniu działalności edukacyjnej uczestniczy duża liczba pracowników LP. Ich liczba w badanym okresie wzrosła z 7,3% w 2001 do 30% ogółu zatrudnionych w roku 2009. Najczęściej są to leśniczowie i specjaliści. Także kadra kierownicza angażuje się w tą działalność. Wśród ogółu zaangażowanych w edukację 51,4% stanowiły osoby z wykształceniem leśnym średnim. Z wykształceniem wyższym leśnym było odpowiednio 44,6% zatrudnionych. Spośród prowadzących edukację tylko 56 osób, tj. 2,2% w roku 2001, miało formalne przygotowanie pedagogiczne. Pod względem płci dominowali mężczyźni – 88,1%.

Odbiorcy

Przekazy edukacyjne trafiają do szerokiego grona odbiorców. W 2001 roku z oferty LP skorzystało 524 tysiące osób, a ich liczba rosła, osiągając w 2009 roku wartość 1766 tysięcy osób (wzrost trzykrotny). Wśród odbiorców przeważają dzieci i młodzież do 15. roku życia. Jest to pozytywne zjawisko, gdyż w tym wieku najłatwiej jest kształtować postawy ekologiczne. Chociaż w każdej grupie wiekowej nastąpił wzrost liczby odbiorców, to warto wspomnieć, że największa dynamika wzrostu odbiorców wystąpiła w grupie dorosłych (ośmiokrotnie) i w grupie przedszkolnej (sześciokrotnie).

Formy edukacji

W jednostkach LP prowadzone są różnorodne formy edukacji leśnej społeczeństwa. Pod względem liczby zajęć dominują lekcje terenowe, które zapewniają bezpośredni kontakt z lasem, dając możliwość prowadzenia skutecznej edukacji. Liczbą zajęć wyróżniają się również pogadanki w izbach edukacyjnych, spotkania z leśnikiem w szkole, imprezy i akcje ekologiczne oraz różnorodne konkursy.

Treści edukacji leśnej

Na zajęciach edukacyjnych prowadzonych przez leśników realizowane są liczne tematy z zakresu biologii, geografii, ochrony środowiska, leśnictwa, wychowania obywatelskiego, niekiedy kulturotwórczej roli lasu oraz tematy związane z profilaktyką chorób odzwierzęcych. Badanie sondażowe z 2001 roku wykazało, że w 2001 roku leśnicy angażowali się w blisko 100 tematów zajęć. Świadczy to o dużych potrzebach poznawczych odbiorców i szerokich kompetencjach merytorycznych leśników.

Programy

W roku 2001 już 157 (38,7%) placówek LP wykazało, że posiada program edukacyjny. Od 2004 roku wszystkie placówki LP prowadzą edukację w oparciu o własne programy edukacyjne. Zatem edukacja leśna w LP jest działalnością planową i coraz częściej konsultowaną

z nauczycielami. Najważniejsze cele edukacji jakie stawiają sobie leśnicy to kształtowanie umiejętności i postaw:

- właściwego zachowania w lesie,
- właściwego korzystania z dobrodziejstw lasu,
- rozpoznawania gatunków leśnych,
- obserwacji i interpretacji przyrody,
- analizy zagrożeń środowiska leśnego,
- szacunku do przyrody i odpowiedzialności za jej stan,
- szacunku do pracy leśnika,
- aktywnego udziału w ochronie lasu.

Współpraca z innymi podmiotami

Realizując zadania edukacyjne leśnicy rozwijają współpracę z najważniejszymi instytucjami i organizacjami, które zaangażowane są w wychowanie i nauczanie ekologiczne, ochronę przyrody oraz kształtowanie opinii publicznej. Najważniejszymi partnerami Lasów Państwowych są szkoły w liczbie 8282 w 2009 roku, następnie media, zwłaszcza lokalne. Na trzecim miejscu są organizacje pozarządowe, dalej Domy Kultury i Ośrodki Edukacji Ekologicznej. W badanym okresie stale rosła liczba podmiotów, z którymi współpracują leśnicy. Dużą dynamikę wzrostu daje się zauważyć w zakresie współpracy nadleśnictw z samorządami lokalnymi. W okresie 2001 do 2009 roku liczba tych podmiotów wzrosła z 30 do 1081.

Współpraca z nauczycielami

Najbardziej zainteresowani ofertą edukacyjną Lasów Państwowych są nauczyciele. W pierwszym rzędzie są to nauczyciele szkół podstawowych, następnie gimnazjów, dalej przedszkoli, a na czwartym miejscu nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych. Z badań przeprowadzonych w 2001 roku wynika, że najczęściej są to nauczyciele biologii, 85% badanych wskazało na tę współpracę, następnie nauczyciele geografii (35,5%), dalej nauczyciele nauczania początkowego (14%). Blisko 11% respondentów nadmieniło, że współpracuje z nauczycielami wychowania plastycznego, 2,7% współpracuje z wychowawcami klas, a 2,5% badanych przyznało, że na lekcje w lesie przyjeżdżają z uczniami nauczyciele historii. Wielu badanych (49,5%) stwierdziło, że nauczyciele rzadko uzgadniają tematykę zajęć oraz rzadko kiedy składają propozycje doskonalenia edukacji leśnej. Respondenci dostrzegli jednak, że część nauczycieli uznaje potrzebę opracowania nowych tematów i dostosowania ich do grup wiekowych. Nauczyciele postulują opracowanie nowych środków dydaktycznych, ich darmową dystrybucję, postulują tworzenie nowych ścieżek dydaktycznych oraz stosowanie najnowszych technik audiowizualnych. Nauczyciele proszą leśników o unikanie słownictwa zawodowego oraz o łączenie edukacji z rekreacją i ulubionym przez dzieci ogniskiem. Ponadto nauczyciele nie kryją problemu dowozu uczniów do lasu, problemu z organizacją dostatecznej liczby opiekunów wycieczki oraz konieczności przywożenia dużych grup. Leśnicy zauważają braki merytoryczne w przygotowaniu nauczycieli, a niekiedy twierdzą, że nauczyciele słabo współpracują z prowadzącymi zajęcia, zwłaszcza w zakresie dyscypliny na lekcji.

Koszty

Od 2005 roku sprawozdawczością objęte zostały koszty edukacji leśnej w Lasach Państwowych. Niestety wykazywane są tylko koszty rzeczowe. Nie podaje się kosztów osobowych. W latach 2005-2009 koszty ogółem były zmienne i kształtowały się na poziomie 13 do 18 milionów złotych. Podobnie kształtował się średni koszt na edukację w jednym nadleśnic-

twie, wynosząc od 23 do 42 tysięcy rocznie. Średni koszt na jednego uczestnika edukacji leśnej wynosił od 5,76 do 9,1 złotych.

Finansowanie edukacji leśnej

Podstawą finansowania działalności edukacji w Lasach Państwowych są środki własne, które wynoszą od 70% do 79%. Środki z funduszu leśnego, budżetu państwa i Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej należą do sporadycznych. Stabilny jest udział środków z Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, który kształtuje się na poziomie 8% w skali roku. Pomiędzy 2008 a 2009 rokiem zaznaczył się dwukrotny wzrost funduszy na edukację w jednostkach Lasów Państwowych pochodzących z innych źródeł. Wynosił on w 2008 roku 2,5% ogółu nakładów na edukację w LP, a w 2009 wzrósł do 5,9%. Fakt ten można tłumaczyć, że leśnicy coraz częściej sięgają po fundusze unijne i samorządowe.

Mocne strony edukacji leśnej w LP

1. Edukacja leśna cieszy się coraz większym zainteresowaniem, zwłaszcza nauczycieli i uczniów szkół podstawowych.
2. Wzrasta świadomość leśna społeczeństwa – coraz lepiej rozumiane są zasady obowiązujące w lasach.
3. Ponad 40% nauczycieli korzystających z edukacji leśnej angażuje się we wspólną realizację tego procesu.
4. Leśnicy są kreatywni i mają coraz większe doświadczenie pedagogiczne.
5. Działalność edukacyjna Lasów Państwowych jest coraz częściej przedmiotem zainteresowania lokalnych mediów.

Słabe strony edukacji leśnej w LP

1. W skutek innych zadań, leśnikom często nie starcza czasu na systematyczne prowadzenie zajęć edukacyjnych.
2. Jest duże społeczne zapotrzebowanie na edukację, lecz w nadleśnictwach brakuje na to etatów.
3. Lasy Państwowe otrzymują zbyt małe dotacje na ten cel.
4. Różny jest poziom przygotowania merytorycznego nauczycieli i uczniów do zajęć w lesie.
5. Niektórzy nauczyciele nie czują się odpowiedzialni za dyscyplinę w trakcie zajęć.
6. Zbyt często na zajęcia terenowe przywożona jest nadmierna liczba uczestników.
7. Szkołom brakuje środków transportu lub funduszy na ten cel.

Propozycje optymalizacji edukacji leśnej społeczeństwa

1. Dla pracowników zajmujących się edukacją potrzebne są szkolenia z zakresu pedagogiki leśnej.
2. Przygotowanie pedagogiczne leśników powinno być włączone do programów nauczania w technikach leśnych i na wydziałach leśnych wyższych uczelni.
3. Edukacja leśna z elementami leśnictwa powinna być włączona w programy nauczania studentów biologii, geografii i ochrony środowiska.
4. W nadleśnictwach o dużym zapotrzebowaniu na edukację leśną należałoby utworzyć etat ds. edukacji.
5. W celu podnoszenia skuteczności nauczania należy propagować wzorcowo opracowane lekcje terenowe.

6. Dzieciom i młodzieży należy zapewnić równy i głównie bezpłatny dostęp do edukacji leśnej.
7. Należy rozwijać edukację dorosłych, zwłaszcza animatorów edukacji ekologicznej.
8. Należy opracować spójną podstawę programową i standardy osiągnięć w edukacji leśnej i zaprosić w tym celu doświadczonych dydaktyków nauk leśnych.

Summary. Forest Education of the Society in the National Forests in the years 2001-2009. Developing social sensitivity with regard to forests, forest policy and forestry jobs is an important task in the process of education for sustainable development. Among those involved in natural forest education worth noting are the activities of the State Forests (LP). After several years of LP educational activities they were analyzed as for its image and the conditions and conclusions for the future were formulated. Based on surveys and analysis reports on educational activities in the LP, it was found that the organization has developed an extensive base of teaching of various character. In forest education conduct there are involved numerous employees belonging mostly to the forest service. These workers have a formal knowledge of the academic and professional experience in forestry, but only few have formal pedagogical professional training. LP units develop cooperation with key institutions and organizations that are involved in environmental education, nature protection and forming public opinion. During the surveyed period the number of recipients of forest education, in which prevailing were children and adolescents below the age of 15, increased 3.5 times. In the LP units there are carried out various forms of education with a majority of classes providing direct and active contact with the forest. In order to optimize forest education conducted by the LP there is need for further training and exchange of experience between those involved with these operations. The development of forest education in the LP should be supported by local authorities, which should also subsidize the shuttle students to the forest and ideologically and financially support educational activities of superintendents.

Barbara Czolnik, Benedykt Roźmiarek
Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie
barbara.czolnik@okl.lasy.gov.pl